

PAPER DETAILS

TITLE: NEO-GRAMSCIYAN HEGEMONYA ANALIZI ÇERÇEVESİNDE ÇİN-LATİN
AMERİKA-KARAYİPLER İLİSKİLERİ

AUTHORS: Funda ÇOBAN

PAGES: 168-193

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2330802>

NEO-GRAMSCİYAN HEGEMONYA ANALİZİ ÇERÇEVESİNDE ÇİN-LATİN AMERİKA-KARAYİPLER İLİŞKİSİ

Funda ÇOBAN¹

Öz

Uluslararası ilişkiler disiplininde hegemonya, güçlü bir devlet ya da devletler grubunun, uluslararası sistem üzerinde kurduğu iktisadi, siyasi ve ideolojik üstünlük veya etik-politik liderlik olarak tanımlanabilir. Bu itibarla özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte dünya liderliğine soyunan ABD, SSCB'nin dağılmasından sonra hegemonik güç olarak kabul edilmiştir. Ne var ki 2000'lerden sonra ABD'nin hegemonik gücünü yitirmekte olduğunu, onun yerini ise yeni binyılda Çin'in alacağını ileri süren çalışmalar da disiplin içinde artmaktadır. İşte bu makale, bu tartışmalardan beslenerek Çin'in Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde edindiği iktisadi, siyasi, askeri ve ideolojik nüfuzun boyutlarını irdelerken, bulgularını neo-Gramscian hegemonya analizi çerçevesinde tartışmaktadır. Bu suretle çalışma, Çin'in Latin Amerika ve Karayipler bölgesindeki gücünün, Amerikan hegemonyasına bölgesel bir tehdit ya da rakip olup olmadığını sorgulamakta, dolayısıyla çok-kutuplu bir siyasal görünüm kazanmaya başlayan uluslararası politikadaki potansiyelleri öngörmeye çalışmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Hegemonya, Latin Amerika, Neo-Gramsci, Çin, ABD

Jel Sınıflaması: N16, O18, P16

RELATIONS BETWEEN CHINA-LATIN AMERICA AND CARRIBEAN UNDER THE FRAMEWORK OF NEO-GRAMSCIAN HEGEMONY ANALYSIS

Abstract

The discipline of international relations defines hegemony as the economic, political, and ideological superiority or ethical-political leadership established by a powerful state or group of states over the international system. In this respect, the USA, which became one of the leading actors since the World War II, was recognized as the hegemonic power in the international arena after the collapse of the USSR. However, just after the 2000s, studies suggesting that the American power loses its hegemonic power, and that China will take its place in the new millennium are also increasing within the discipline. Based on these discussions, this article examines the extent of China's economic, political, military, and ideological influence in the Latin American and Caribbean region while discussing its findings under the framework of neo-Gramscian hegemony analysis. In this respect, the study questions whether China's power in Latin America and the Caribbean is a regional threat, and a rival to American hegemony or not, and thus tries to foresee the potentials in international politics that have begun to reflect a multipolar political character.

Key Words: Hegemony, Latin America, Neo-Gramsci, the USA

Jel Classification: N16, O18, P16

¹ Doç. Dr., İzmir Demokrasi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler, funda.coban@idu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5852-9386

1. Giriş

Başta Marxist literatür olmak üzere sosyal bilimlerin çeşitli disiplinlerine -siyaset bilimi, halk bilimi, kültürel çalışmalar, medya çalışmaları gibi- büyük katkılar sunan Antonio Gramsci'nin baş eseri *Hapishane Defterleri*'nin ana kavramlarından biri hegemonyadır. Gramsci, Vladimir Lenin'den ödünç alarak; ancak çok daha kapsamlı bir boyuta taşıyarak (Hoffman, 1984:54) farklı analiz eksenlerine -devlet/sivil toplum ilişkileri- yedirdiği hegemonya kavramını, bir toplumsal grubun bütün toplum üzerinde bina ettiği iktisadi, siyasi ve ideolojik üstünlüğü ifade etmek için kullanmaktadır. Bu anlamıyla *politik toplum (devlet)* düzeyinde zorun araçlarıyla -örneğin ordu ve polis- işletilen baskı ve tahakküm, hâkim grupların bu *diktatoryasının* sürdürülebilirliğini sağlamak adına *sivil toplum* düzeyinde rıza araçlarının kullanılmasıyla -örneğin medya, din veya eğitim- devam ettirilir (Gramsci,1971). Rıza ve zorun organik bir bileşimini gerçekleştirme becerisini göstererek iktidarını koruyan egemen sınıflar, böylece tümel bir hegemonik üstünlük kazanmış olurlar.

Gramsci'nin hegemonya analizi, düşünürün politik hedefleri itibarıyla esasen sınıf ilişkileri bağlamında iktisadi (alt-yapı) ve siyasi (üst-yapı) örüntüler arasındaki çelişkileri açığa çıkarmakla meşgul olduğu oranda belli bir sorunsala odaklanmaktadır. Robert Cox ise, 1980'li yıllarda Gramsciyan terimleri uluslararası ilişkiler disiplinine uyarlayarak hegemonya analizinin kullanım alanını genişletmiştir. Cox'tan itibaren de hegemonya, devletlerarası güç mücadelelerini ve uluslararası sistemdeki istikrar arayışlarını anlamada kullanılan önemli analiz araçlarından biri haline gelmiştir. Bu çerçevede uluslararası hegemonya, güçlü bir devlet ya da devletler grubunun uluslararası sistem üzerinde kurduğu iktisadi, siyasi ve ideolojik üstünlük veya etik-politik liderlik olarak tanımlanabilir. Gramsciyan hegemonya analizinin takibiyle söylenecek olursa bu üstünlük, hâkim gücün/güçlerin sistemik olarak sağladığı zor ve rızanın organik bileşimiyle gerçekleşir. Burada uluslararası sistemin aktörlerinin, hegemonun kurduğu askeri ve siyasi örüntünün karşılığı olan *politik topluma* boyun eğdirilmesi; ancak daha da önemlisi bu aktörlerin yine hegemonun inşa ettiği kurumsal ve ideolojik yapılanmanın toplumsal karşılığı olan *sivil topluma* kazandırılması önemlidir. Nitekim hegemonyanın inşasında sistemik meşruiyeti üreten en önemli ayak, hegemonun belli bir felsefi/etik/ideolojik paradigma çerçevesinde sistemin diğer aktörlerini kurumsal, diplomatik veya ideolojik vasıtalarla kendi üstünlüğüne ikna edebilmesi ve bunu liderlik vasfıyla sürdürebilmesidir (Keohane, 1984:34-35). Bu bağlamda hegemonik düzen, söz konusu devletin maddi kapasitelerini, fikri alandaki hakimiyetini ve onun kurumsal gücünü kapsamaktadır (Revel, 2020:4). Maddi kapasitelerse, teknolojik ve kurumsal yetiler ile doğal kaynakları, endüstriyel,

askeri ve toplumsal refahı kapsayan bir dizi dinamik formu barındırır (Cox, 1981:98; Revel, 2020:6). Bu bağlamda sistemin hegemonu, elindeki sermaye birikimi vasıtasıyla bir yandan uluslararası ekonomi ve finans düzeninin kurallarını koyacak ve bu kuralların düzenliliğini sağlayacak bir yandan da söz konusu sert güç unsurunun sağladığı imkânlarla dünya düzeni fikrini, diplomatik ve enformasyonel yönlerden koordine ederek hegemonik meşruiyetini sürekli olarak yeniden üretecektir (Cox, 1983). Organik bir bütünlük halinde yürüyen bu alması, “üretimin organizasyonunu, devlet formasyonunu, toplumsal güçlerin doğası ve biçimini” (Cox, 1987) belirlediği oranda da rakip dünya görüşlerinin ortaya çıkmasını engelleyebilecektir. Bu yüzden Cox’a göre “bir devletin ekonomik, sosyal ve siyasi temel kurum ve örgütlenme şekillerini ikincil devletlerin taklit etmeleri hegemonyanın oluşumu için yeterli olmamakta, anahtar değerlerinin de bir benzeşme modeli haline gelmesi gerekmektedir” (Okur, 2015:144). Dolayısıyla hegemon, uluslararası liderliği, bölgesel üstünlüğü ve ideolojik hâkimiyeti temsil etmektedir (Worth, 2015).

Hegemonun bu özellikleri dikkate alındığında -tarihteki diğer örneklerine şerh koyarak- günümüz uluslararası sisteminde özellikle SSCB’nin çöküşünden itibaren ABD’nin tam teşekküllü hegemon güç olarak belirdiği söylenebilir. Kuşkusuz, ABD’nin bu pozisyona erişmesi II. Dünya Savaşı’ndan sonra onun öncülüğünde kurulan IMF ve Dünya Bankası gibi ekonomik; NATO gibi askeri ve BM gibi kurumsal/ideolojik mekanizmalar eliyle ulaşılan uzun bir tarihçenin ürünüdür. Bu arka planın devamı olarak da sahip olduğu ekonomik ve askeri gücün ötesinde ABD, temsil ettiği liberal değerlerin tüm dünyada meşru bir zemine oturması gücüne erişmiş ve bölgesel bir güç olmaktan çıkarak “yeni dünya düzeninin” etik-politik lideri olarak “dünyanın jandarması” rolünü üstlenebilmiştir.

Ne var ki ABD hegemonyasının özellikle 2000’lerden sonra krizde olduğuna dair çok geniş bir literatür de bulunmaktadır. Bu itibarla dolar paritesinin dünya parasal sisteminde eski gücünü koruyamaması, I. ve II. Körfez Savaşları’ndan sonra ABD’nin arzuladığı askeri başarıya ulaşamaması yanında Amerikan operasyonlarının ideolojik arka planlarının uluslararası arenada sorgulanması ve nihayetinde bölgesel olarak Rusya, Hindistan ve Çin’in iktisadi, siyasi ve kurumsal olarak yükselişe geçmesi bu devletin hegemonik liderliğinin ne kadar süreceğine dair soruları da beraberinde getirmiştir. Bu genel manzara içinde ise Çin’in ABD hegemonyasına rakip bir güç olarak belirebileceği öne sürülmektedir. Örneğin Evan Ellis (2018), Çin’in 2050’de ABD’nin yerini alabileceğine dair tespitlerde bulunmaktadır.

İşte bu makale Çin’in Amerikan hegemonyasına rakip olup olamayacağı yönündeki tartışmalardan yola çıkarak, Monroe doktrininden beri ABD için “bir arka bahçe” niteliğinde

olan Latin Amerika ve Karayipler (LAK) bölgesinde Çin'in elde ettiği nüfuzu inceleyerek bir yandan Çin-LAK ilişkilerine ışık tutmayı, bir yandan da Çin'in LAK'taki nüfuzunun Amerikan hegemonyasına bölgesel bir rekabet getirip getirmediğini sorgulamaktadır. Dolayısıyla çalışma, Neo-Gramsciyan hegemonya analizi perspektifinde Çin'in Latin Amerika'daki varlığını ekonomik, politik ve ideolojik açılardan incelemekte, buna istinaden de Çin-LAK-ABD üçgeninin somut görümlerini araştırmaktadır. Bu itibarla da üç bölüme ayrılmaktadır: Birinci bölümde Çin-Latin Amerika ilişkileri ekonomik, ikinci bölümde politik üçüncü bölümde ise ideolojik açımları itibariyle irdelenmektedir.

2. Çin-Latin Amerika ve Karayipler Ekonomik İlişkileri

Hegemonya, Gramsciyan Marksist kökleri de dikkate alınmak kaydıyla sermaye, pazar ve hammadde üzerinde kontrol sahibi olmak (Keohone, 1984:139) ve bu kontrolü devam ettirecek uluslararası kurumsal oydaşmayı gerçekleştirmekle ilgiliyse (Gilpin, 1987) her şeyden önce Çin'in 1980'lerden sonra başlattığı kalkınma hamlesi ile 2000'li yıllardan itibaren küresel bir ekonomik aktör olarak ortaya çıkmasının LAK bölgesindeki yansımalarını izlemek gerekmektedir.

2020 verilerine göre dünyanın en büyük ihracatçısı olan Çin, aynı zamanda ABD'den sonra dünyada en fazla doğrudan dış yatırım alan ülkedir (Castillo, 2021:52). 2000'li yıllardan itibaren yıllık ortalama %8-10 büyüme oranlarına ulaşan, 2016-218 yıllarında %6,5 oranında büyüme sabitesi yakalayan Çin, kişi başı hane içi tüketim oranı ve gayri safi milli hasılası bakımından ABD'den sonra ikinci sırada yer almaktadır. 2007'de dünyanın en büyük ikinci ekonomisi -ABD'den sonra- ve 2010'da da dünyanın en büyük ihracatçısı haline gelmiştir (Revell, 2020:11). Çin, 2025 yılı itibariyle küresel düzeyde ürettiği malların içeriğinin %75'inin yerli içerik taşımasını hedeflemekte (Inoue ve Stumpo, 2018:15), bu suretle ticari, sınai ve teknolojik açılardan dünya pazarına hâkim olabilmeyi amaçlamaktadır.

Çin ekonomisinin bu küresel büyümesine LAK özelinde mercek tutulduğundaysa, bu bölgesel ilişkinin öncelikle kıtalararası ticaret ayağında inşa edildiğini belirtmek gerekir. Zira Çin, Latin Amerika'nın ikinci en büyük ticari partneridir -ABD'den sonra- (Myers ve Ray, 2019). Nitekim Çin'in küresel ekonomisinin büyümeye başladığı yıllardan itibaren Çin'in bölge ülkeleri ile olan ithalat ve ihracatının yıldan yıla arttığı güncel verilerle sabittir. Bu verilere bakıldığında Çin'in ihracatının 1993'ten 2008'e yüzde %500 arttığı (Revell, 2020:11) görülmektedir. 2005 yılında Çin'in toplam ticaretinde %3,5'lik paya sahip olan LAK, 2018 yılında %5,6'lık bir orana ulaşmıştır (İstikbal, 2019:184). 2017'de bölgenin tüm ihracatının %10'unu çeken Çin,

bölge ithalatının %18'ini karşılamıştır (Inoue ve Stumpo, 2018:39). 1995'te Çin-LAK ticaret hacmi 5 milyar dolarken, 2000'de 12 milyar dolara (Piccone, 2020:3), 2005'te 49,8 milyar dolara (İstikbal, 2018:184), 2011'de 240 milyar dolara, 2013'te 260 milyar dolara (Blanchard, 2016:36), 2018'de 252 milyar dolara (İstikbal, 2019:184) 2019'da ise 315 milyar dolara (Piccone, 2020:3) çıkmıştır. Bir bütün olarak değerlendirildiğinde ise Çin'in LAK'tan temel olarak gıda ve orman ürünleri yanında üretim için gerekli hammaddeleri ithal ettiği, LAK'ınsa Çin'den düşük-orta ve yüksek düzey teknoloji ürünleri ithal ettiği görülmektedir (Inoue ve Stumpo, 2018:41). Nitekim Çin hem geleneksel diyetinde hem domuz besiciliğinde kullanmak için Arjantin ve Brezilya'nın soyasına, tavuk besiciliği için Peru balık yemine, et ihtiyacı içinse Arjantin ve Meksika domuzları ile Arjantin ve Uruguay et ihracatına ihtiyaç duymaktadır (Ellis, 2017:2). Bu suretle Çin'in bölgeden yaptığı gıda ithalatı 2010'da %20'yken 2016'da %30'a çıkmıştır (Inoue ve Stumpo, 2018:43). Arjantin'i takiben Brezilya, Şili ve Uruguay, Çin'in bölgedeki en büyük gıda tedarikçileri haline gelmiştir (Inoue ve Stumpo, 2018:44). Bölgenin Çin'e ihraç ürünlerinin %80'ini soya yanında ham petrol, demir ve bakır teşkil etmekte (Casanova, Xia ve Ferraira, 2015:5), bu da Çin'in LAK'a gıda yanında enerji ve madenler bakımından da bağımlı olduğunu göstermektedir. Bu itibarla Çin'e en fazla petrol ihraç eden ülkeler Venezüella ve Kolombiya, en fazla demir ihraç edenlerse Brezilya, Honduras, Şili, Meksika ve Peru'dur (Casanova ve diğerleri, 2015:5). Bu tablo içinde LAK'tan Çin'e yapılan ihracat 2000'den 2020'ye %1,3'ten %14,5'e çıkmış (Ding, Vittorio, Lariau ve Zhou 2021:4) olmasına rağmen ithalat oranları itibariyle arada asimetric bir ilişki oluşmuştur. Nitekim 2008 dünya ekonomik krizi, Latin Amerika ekonomisinin Çin'e olan ihracata ne kadar bağımlı olduğunu göstermiştir (Manríque ve Alvarez 2014:16). Bunu destekleyecek verilerle söylendiğinde Çin'in ticaret partnerlerinden Brezilya, Venezüella, Şili ve Peru Çin'le zaman zaman dış ticaret fazlası verirken, Meksika başta olmak üzere hemen her LAK ülkesi Çin'e dış ticaret açığı vermektedir (Inoue ve Stumpo, 2018:41). Öte yandan 1980'lerden itibaren orta düzey teknolojili bir sınai büyüme hamlesi gerçekleştirmiş Meksika ve Orta Amerika ülkelerinin durumuyla, gelirlerinin önemli bir bölümü turizme dayanan Karayip ülkelerinin durumu (Cypher ve Wilson, 2015:7) Güney Konisi'nde yer alan Latin Amerika ülkelerinden kısmen farklı olmakla birlikte orta-düzey gelişmiş bir üretim sanayisi bulunan ve bu sanayinin üçte ikisi ihracata dayanan Meksika, ABD ile olan ticaret hacmini 2003'ten itibaren Çin'e kaptırmıştır (Manríque ve Alvarez 2014:16). 2021 itibariyle Latin Amerika'nın ticaret hacminde bir iyileşme görülse de bu, bölgenin ihracat mallarının fiyatlarındaki yükselişle, Çin, AB ve ABD'den gelen ithalat talebinin artmasıyla ve bölgedeki ekonomik aktivitelerdeki iyileşme ile ilgilidir (Castillo, 2021:16). Bölgenin 2021 yılındaki ticari hacminin yükselişindeki

en önemli faktörse Asya ile olan ticarettir ki, burada Çin ile ticaretin parasal hacminde %35’lik bir artış gözlenmektedir (Castillo, 2021:18). Ne var ki, Çin ile LAK arasında büyüyen ticaret hacminin, bölgenin yoksulluk oranlarını iyileştirmeye aynı düzeyde katkı sağladığı söylenemez. Bunun en önemli nedeni bölgenin ihraç ettiği mal fiyatlarının uzun vadede düşme eğilimi göstermiş olmasıdır -özellikle 2006-2011 yılları arasında- (Burron, 2014:50).

Çin-LAK iktisadi ilişkilerinin ikinci önemli ayağı, iki aktör arasındaki kredi ve kur anlaşmaları esasında gerçekleşmektedir. Nitekim 2008’den önce yıllık sadece 1 milyar dolar değerinde olan bölgeye dönük Çin devlet kredileri 140 milyar dolara ulaşmış; 2015 yılı itibariyle Çin’in verdiği kredi miktarları Dünya Bankası’nın ve Inter-Amerikan Kalkınma Bankası’nın birlikte verdiği kredi miktarlarını aşmıştır (Piccone, 2020:3). 2005-2016 yıllarında Çin Kalkınma Bankası ve Çin İthalat-İhracat Bankası eliyle LAK’la toplamda 141 milyar dolarlık kredi anlaşması yapılmış, Venezüella (%44), Brezilya (%26), Ekvator (%12) ve Arjantin (%11) bu fonların %93’ünün aktığı ülkeler olmuşlardır (Gil ve Aguilera, 2017:82; Inoue ve Stumpo, 2018:22; İstikbal, 2019:188). Sektörel olarak bu krediler özellikle altyapı, hidrokarbon ve enerji alanlarına akmakta, hatta Venezüella gibi örneklerde kredi geri ödeme anlaşmaları petrol üzerinden yapılmaktadır (Inoue ve Stumpo, 2018:23). Çin’in Venezüella’ya aktardığı krediler madencilik, altyapı, gayrimenkul ve enerji sektörlerinde dağılmakta, Brezilya’ya verdiği krediler ise madencilik, araba üretimi, elektrik dağıtım, petrol, raylı sistem, tarım ve enformasyon teknolojisi sektörlerinde yoğunlaşmaktadır (Niu, 2015:42). Çin’in kredi verdiği sektörlerin yüzdesel dağılımı ise %52 altyapı, %31 enerji ve %7 madencilik şeklinde gerçekleşmektedir (İstikbal, 2019:190); ancak bu farklı altyapı proje kredileri kimi örnekleri itibariyle LAK’ı “borçlandırma tuzağına” düşürebilmektedir (İstikbal, 2019:189, Piccone, 2020:4). Tüm bu uluslararası yatırımların finansmanında Bank of China, Çin Kalkınma Bankası, Çin İthalat-İhracat Bankası gibi kuruluşlar yer almaktadır. Öte yandan Çin yuanı 1 Ekim 2016’da IMF tarafından rezerv para birimi olarak tanınmış, böylece yuanın uluslararası piyasalarda kredi para birimi olarak kullanımının önü açılmıştır. Nitekim bölge ülkelerinin pek çoğu yuanı, ulusal rezervler portfolyosuna katarken, Arjantin, Brezilya ve Şili’nin de aralarında olduğu ülkelerle Çin Merkez Bankası *swap* anlaşmaları imzalamıştır (Inoue ve Stumpo, 2018:17).

Çin ile LAK arasındaki ekonomik ilişkilerin üçüncü önemli ayağı doğrudan yabancı yatırımlar ile sınai iş birlikleri eliyle gerçekleşmektedir. 2008 dünya ekonomik krizinden sonra Çin, LAK’a ilişkin iktisadi stratejisini sadece ticari olarak değil yatırım, finans ve endüstriyel kapasite sacayaklarıyla tanımlamaya başlamıştır (Niu, 2015:40). Bu suretle bir zamanlar fosil

yakıtlar, metaller, tarım ve doğal kaynaklar alanlarına yoğunlaşan Çin yatırımları, giderek elektrik, finansal hizmetler ve enformasyon teknolojileri alanlarına kaymaya başlamıştır. 2001-2018 yılı doğrudan yatırımları temel hammadde ve enerji sektörlerine dağılmışken, 2013'ten itibaren bu yatırımlar tüketim ürünlerine, finansal hizmetlere, endüstriyel ürünlere, telekomünikasyon hizmetlerine ve kamu hizmetlerine doğru genişleme eğilimine girmiştir (Ding ve diğerleri, 2021:9-10). Nitekim Latin Amerika kıtası genelinde 2005-2018 yılları arasında 169,4 milyar dolarlık yatırım gerçekleşmiş (İstikbal, 2019:82), pandemi nedeniyle 2020 yılı boyunca görülen küresel durgunluğa rağmen Çin'in LAK'a dönük doğrudan yatırımları %3,3 artmıştır (Ding ve diğerleri, 2021:22). 2018 yılı itibariyle LAK'ta Çinli firmalar yüz elli farklı altyapı projesi yürütmektedir (Myers ve Ray, 2019: 4). Örneğin Çinli firmalar Buenos Aires'te tren üretimi ve yol yapımı, Ekvator'da yol yapımı, Brezilya-Peru arasında okyanus altı demir yolu, Peru'da liman, Rio'da demir yolu ve Meksika'da -iptal edilmiştir- hızlı tren projesi üstlenmişken (Niu, 2015:45), Nikaragua'da yürüttükleri kanal projesi yanında (Niu, 2015: 43; Cypher ve Wilson, 2015: 14; Urdinez, Mauron, Schenoni ve de Oliveira 2016:4; Piccone, 2020:3), Peru ve Şili'nin en önemli elektrik üretim şirketlerini 2019'da satın almışlardır (Ding ve diğerleri, 2021:4). Bu dağılımda 2017 IMF verilerine göre Çin yatırımlarının hızlı gelişen, düşük enflasyonlu, kurumsal olarak yapısallamış ve önceden siyasi-ekonomik ilişkiler kurulmuş ülkelere doğru yayıldığı görülmektedir (Ding ve diğerleri, 2021:16). Yine, geçmiş dönemlerde karşılaştırmalı avantajların düşük ve hedef ülkenin karşılaştırmalı avantajlarının yüksek olduğu bölgelere giden Çin yatırımlarının bugün, tıpkı gelişmiş ülkelerde olduğu gibi hedef ülkenin karşılaştırmalı avantajlarının düşük olduğu ülkelere aktığı görülmektedir (Ding ve diğerleri, 2021: 18-19). Bu suretle LAK'ta Çin'in en fazla yatırımda bulunduğu ülkeler sırasıyla Brezilya, Venezüella, Arjantin, Peru ve Ekvator olarak ön plana çıkmaktadır.

Ne var ki, bu tabloya Çin'in küresel yatırım miktarları açısından bakıldığında LAK'ın Çin yatırımları açısından pasta payının önemli bir kısmını aldığını söylemek güçtür. 2000'lerden itibaren dünya genelinde 140-200 milyar dolarlara ulaşan Çin sermayesinin aktığı en önemli yerler Asya, AB ve ABD'dir. Örneğin 2019'da LAK, Çin'den 6,4 milyar dolar yatırım çekerken, bu oran toplam Çin küresel yatırımının sadece %5'ini ifade etmektedir. Üstelik bu miktarın 4,3 milyar doları, Cayman Adaları, Virjin Adaları, Bahamalar gibi yatırımın nihai noktası olmayan *offshore* bölgelerine gitmektedir (Long, 2016:19). Nitekim *offshore* adalarına giden sermaye dâhil edildiğinde bölgenin Çin yatırımlarının %30'unu aldığı, fakat bu yatırımlar çıkarıldığında Çin'in, AB ve ABD'nin bölgeye katma değer sunan doğrudan yatırımlarının çok

gerisinde (%51 ve %23'e karşı %4) kaldığı tespit edilmektedir (Ding ve diğerleri, 2021:7). Çin'in şirket satın alımları ve birleşmeleri yöntemiyle gerçekleştirdiği yatırım stratejisinde ise LAK, küresel Çin yatırımının sadece %4'ünü teşkil etmektedir -ilk sıralarda, AB, ABD ve Asya yer alır-(Inoue ve Stumpo, 2018:52). Çin-LAK arasındaki ticaret ve yatırım ilişkilerinin genel karakteri, ilişkilerin kimi ülkelerin dış ticaret açığı vermesi şeklinde Çin lehine olduğunu göstermekte (Long, ,2016:17); zaten *offshore* aktarımları çıkarıldığında küçük bir miktar teşkil eden doğrudan dış yatırımların son yıllardaki tüm çeşitlenme eğilimine rağmen hala enerji ve hammadde sektörlerinde ve belli ülkelerde -özellikle Brezilya, Ekvator ve Venezüella'da- yoğunlaştığını (Long, 2016:19; Inoue ve Stumpo, 2018:56; İstikbal, 2019:194; Casanova ve diğerleri, 2015:10; Bernal-Meza, 2016:37) işaret etmektedir. Bu anlamda söz konusu dış yatırımların hedef ülkelerde beklenen düzeylerde kalkınma ve istihdam yaratmaması, Çin-LAK arasındaki ilişkilerin asimetrik boyutu göz önüne alındığında yeni-bir bağımlılık ilişkisinin doğup doğmadığı sorusunu gündeme getirmektedir. Örneğin Çin gayri safi milli hasılasındaki %1'lik bir düşüşün LAK'ta %0,6'lık bir düşüşe yol açacağı tahmin edilmektedir (Gil ve Aguilera, 2017:81). Halihazırda Çin, LAK'la ticari ve sınai ilişkiler boyutundaki önceliklerini geliştirmekte olan ekonomisini güvence altına almak, büyük nüfusunu beslemek ve şehirleşmeyi artırmak hedefleri üzerine oturturken (Ellis, 2017:2), bölgeye dönük iktisadi stratejisini enerji sirkülasyonunu ve güvenliğini sağlamak için enerji ve ulaşım sektörlerine; modernizasyon projesini desteklemek için de yarı-mamul ve mamul mallarla tarımsal ürün ihracatına dönük yatırımlarla sübvansiyon etmek, dolayısıyla LAK için Çin'le münasebetin “kazan-kazan” profiline uyup uymadığı bir soru işareti olarak kalmaktadır.

Öte yandan Çin ile LAK arasındaki bu denkleme ABD eklendiğinde, ABD'nin Çin'in bölgede büyüyen ekonomik faaliyetine “serbest ticaret ve rekabet kurallarına” riayet edildiği sürece tepkisel yaklaşmadığı söylenebilir. Bu hususta, 2018'den beri ABD'nin Çin teknoloji şirketlerine koyduğu kısıtlar devam etmekte ve Biden yönetimi Çin'i baskıya dayalı ve adaletsiz ticari pratikler uygulamakla itham etmektedir (Castillo, 2021:51). Dünyanın iki büyük ekonomik devi DTÖ platformunda karşı karşıya gelirken, Çin de ABD ve diğer gelişmiş ülkelerin entelektüel mülkiyet, endüstriyel sübvansiyonlar ve kamu girişimleri konusunda çok- taraflı yeni kurallar koymasına direnmeye çalışmaktadır (Castillo, 2021:52). Ne var ki açık olan, Çin'in ekonomik büyümesinin ihracatının üçte ikisini gerçekleştirdiği ABD'ye bağlı (Manríque ve Alvarez, 2014:16; Revell, 2020:13) olmasıdır. Yine Çin'in ihracat rakamlarındaki büyümenin kaynağını, Çin'in 2001 yılında DTÖ'ye üye olduktan sonra Çin'i dolaylı bir ihracat ülkesi olarak kullanan ve Çin'de faaliyet gösteren Amerikan menşeli ulus aşırı şirketlerin

faaliyetleriyle ilintilendirmek gerekir (Revell, 2021:11). Amerikan firmalarının küresel düzeyde şirket birleşmeleri ve satın alımlarla dünyanın en büyük beş yüz korporasyonunun %46'sına sahip olması (Starrs, 2013:823-824'dan aktaran Revell, 2020:12) bu bahiste dikkate değer bir husustur. Dolayısıyla Çin'in iktisadi büyümesinin ABD sermayesi ile ilişkisi, Çin-LAK arasında büyüyen ekonomik ilişkileri Amerikan iktisadi hegemonyasının yeniden üretilmesi çerçevesine oturtmaktadır. Diğer bir ifadeyle Çin milli ekonomi hedefleri vakıyken, tüm sapmalarına rağmen küresel kapitalizmin araçları ve yöntemleriyle yol almakta, bu itibarla Amerikan hegemonyasının inşa ettiği sınaî-parasal-ticari sisteme eklemlenmektedir. Öte yandan LAK'ın bir bütün olarak hala en büyük iktisadi partneri ABD'dir. Bu itibarla LAK ülkeleri Çin'i Amerikan hegemonyasının yerini alacak bir ortak olarak görmekten ziyade, tarihsel LAK bağımlılık ilişkilerine alternatif oluşturacak bir müttefik olarak düşünmektedir. Nitekim LAK'ta "sola dönüş hükümetlerinin" yükselişte olduğu konjonktürde Çin-LAK birlikteliği itibarıyla Amerikan hegemonyasına karşıt söylemler üretilmiş olsa da bu söylemlerin uzun erimli bir taraf seçme stratejisine dönüşmediği görülmektedir. Bu panoramayı analiz etmek içinse, Çin'in LAK'taki siyasi ve askeri varlığına bakmak gerekir.

3. Çin-Latin Amerika ve Karayipler Politik ve Askeri İlişkileri

Çin kaynaklarına göre LAK ile Asya arasındaki ilk etkileşimler, LAK'ın İspanyollar tarafından keşfedilmesinin çok öncesine, Ming hanedanı tarafından desteklenen seyyah Zeng He'nin kıtaya varmasına dek gitmektedir (Dosch ve Goodman, 2012:5-6). Doğrulanmamış bu bilgi bir yana Çin ile LAK arasındaki ilişkilerin asıl tarihi Güney Çin Denizi üzerinden yapılan baharat ticareti itibarıyla 16. yüzyılın ikinci yarısına gitmektedir (Dosch ve Goodman, 2012:5-6; Erman, 2019:6). 1868-1939 yılları arasında ise Latin Amerika'daki tren yolu yapımında ve plantasyonlarda çalıştırılmak üzere Çinliler Yeni Kıta'ya taşınmıştır (Mazza, 2016:3). Son derece kötü koşullara maruz bırakılan bu Çinli göçmenler için müzakere eden Quing hanedanı böylece Peru'yla 1875'te, Brezilya ile 1881'de ve 1899'da Meksika ile ilk siyasi temasları kurmuştur. 1912'de Çin Cumhuriyeti kurulduktan sonra bu ilişkiler zayıf da olsa korunmuştur (Creutzfeldt, 2019:2).

II. Dünya Savaşı sonrası beliren Soğuk Savaş ikliminde Çin-LAK ilişkilerinin bileşenleri komünizme geçiş yapan Çin'in SSCB ve ABD siyaseti çerçevesinde şekillenir. Bir yandan ideolojik angajmanı nedeniyle anti-Amerikancı bir pozisyon tutan Çin'in diğer yandan 1950'lerin sonunda SSCB ile düştüğü siyasal ve askeri çatışkı, beraberinde Latin Amerika'daki devrimci gerilla hareketlerine mesafe koyulmasına yol açar. Bu nedenle 1960'ta, Çin'e yapılan ilk üst düzey ziyareti gerçekleştiren Küba başbakanının yolunu açtığı ve Çin'in Küba'yı

tanınması ile sonuçlanıp iki sosyalist ülke arasında gelişen ufak çaplı ticari ilişkiler hariç (Creutzfeldt, 2019:2) LAK ile Çin arasında bir politik angajman geliştirilememiştir. Fidel Castro liderliğindeki Küba'nın, 2 Ocak 1966 tarihli Havana Konferansı'nda Çin'i ideolojik tayfta kınaması, Çin'in de birkaç hafta sonra Küba'yla ihracat ve ithalat ilişkilerini kesmesiyle de iki ülke arasındaki ilişkiler iyice zayıflatmıştır (Dominguez,2006:4). Öte yandan bu dönemde LAK ülkelerinin sağ tabanlı askeri diktatörlerce yönetiliyor olması iki bölge arasındaki ilişkilerin zayıflığını belirginleştirmiştir; ancak 1970'li yılların başında esen “yumuşama” rüzgârları sayesinde Pekin ile Latin Amerika başkentleri arasında ideolojiden azade, pragmatizme dayanan ilişkiler kurulmuştur (Dominguez, 2006). 15 Aralık 1970'te Şili'nin Çin'le gelişen erken dönem siyasi-ticari ilişkileri hariç, 1970'lerde Çin'i Arjantin (1972), Brezilya (1974), Meksika (1972) ve Peru tanımıştır. Bu dönemde LAK ülkelerinin Çin'den beklentisi BM gibi kurumlarda kendi siyasaları için oy desteği sağlamak, Çin'in bölgeden beklentisi ise Tayvan'ın tanınışının önüne geçmektir. Çin'in her zaman dış politika önceliklerinden biri olan bu mesele, dünyada Tayvan'ı tanıyan sadece 23 ülke olmasına rağmen bunların 11'inin Latin Amerika'da olması itibariyle hala çok önemli bir yerde durmaktadır (Dosch ve Goodman, 2012:7). Öte yandan Çin ekonomik kalkınmasının bir ayağı olarak “pazar ekonomisini” benimsemek, dolayısıyla uluslararası sistemin bir parçası olarak tanınmak ve “gelişmekte olan ülke” statüsünün küresel aktörler tarafından kabul edilmesi vesilesiyle (Bernal-Meza, 2016:33, Lippert ve Perthes, 2020:12) Güney-Güney işbirliği adı altında iktisadi ve siyasi açıdan ABD ile rekabet halinde olmadığı ve uluslararası sistemin tehlike arz etmeyen bir parçası olduğu mesajını vermekte, bu mesajın verilmesinde de Latin Amerika'nın otokratik ve Amerika'ya karşı sıcak olmayan ülkelerini inşa edeceği söylemin destekleyicisi olarak görmektedir.

Çin'in Latin Amerika ile ilişkilerinin çok boyutlu hale gelişini ise, Deng Xiaoping Başkanlığı'nda Çin'in kalkınma ve büyüme politikasının değiştirilmesi, “Ekonomik Sistemin Yeniden Yapılandırılması” siyasası ve “Çin Tarzı Sosyalist Pazar Ekonomisi” ismi verilen iktisadi yol haritasının benimsenmesi, bu surette açık kapı politikası, yabancı sermaye akışı-dış ticaret ve şehirleşme (Shiralizade, 2016:67,70; Kurt, 2019:53-54) sac ayaklarının kabulüyle takip etmek gerekir. Nitekim bu yeni stratejinin bölgesel görünümünden biri olarak “Üçüncü Dünya Kardeşliği,” “Güney-Güney Diyalogunun Güçlendirilmesi,” “Birlikte Barış İçinde Yaşamın Beş Prensibi” gibi önemini bugün de korumakta olan bir retorik geliştiren Zhao Ziyang'un 1985'teki ziyaretinden sonra karşılıklı ziyaretlerde artış gözlemlenmiştir (Creutzfeldt, 2019:3). 1998'de ise Çin; Şili, Meksika, Panama ve Peru'nun da üye olduğu Asya

Pasifik Ekonomik Konseyi'ne katılmış, Karayipler Kalkınma Bankası'na paydaş olmuştur. Bu arada DTÖ, IMF gibi küresel finans kuruluşlarına dâhil olan Çin'in, 2000'ler ve sonrasında LAK ile politik ilişkileri altın çağına girmiştir. Nitekim 2001 yılında Çin başkanı Ziang Zemin, 2004'te Başkan Jintao, 2009'da Xi Jinping bölgeye ziyaretler gerçekleştirmiştir (Dosch ve Goodman, 2012:9). 2004 ila 2009 yılları arasında Venezüella, Meksika, Brezilya, Peru ve Küba en fazla ziyaret edilen ülkeler olurken, bu ziyaretler çerçevesinde on yedi kültürel, on beş iktisadi ve ticari, on dört yatırım, on üç kamu yönetimi, on yedi bilim ve teknoloji anlaşması imzalanmıştır (Koleski, 2011: 14). 2006'da BRICS adı altında Rusya, Hindistan ve Güney Afrika Cumhuriyeti'nin yanı sıra Latin Amerika'dan Brezilya'nın dâhil olduğu ekonomik ağırlıklı eşgüdüm projesi devreye sokulmuştur. BRICS ve Şangay İşbirliği Örgütü gibi kurumlar ile ABD'nin karşısına çıkmayı tercih eden Çin, Asya Altyapı Yatırım Bankası ve Yeni Kalkınma Bankası gibi uluslararası finansal kuruluşlarla da Dünya Bankası ve IMF'nin adaletsiz yönetim mekanizmalarına karşı alternatifler oluşturmaktadır (İstikbal ve Dilek, 2019b:59-60'tan aktaran İstikbal, 2019:191). Çin başkan yardımcısı Xi Jinping'in Haziran 2011'de Şili, Uruguay ve Küba'yı kapsayan bölge ziyaretiyle Şili'nin bakırına, Uruguay'ın soyasına ve Küba'nın petrolüne dönük çeşitli anlaşmalar imzalanmıştır (Dosch ve Goodman, 2012:4). 2010'da Rio Grubu-Karayipler Birliği Zirvesi'nde ortaya çıkan, 2011 Karakas deklarasyonu ile resmi olarak kurulan ve Başkan Xi Jinping'in 2014 yılında gerçekleştirdiği Latin Amerika ziyareti sonrasında vücuda gelerek Çin-Latin Amerika arasındaki ilişkileri en üst düzeye taşıyan forumlardan biri CELAC (Creutzfeldt, 2019:3) ise ABD ve Kanada'nın forum üyeliğini reddetmesi ve Amerikan Devletleri Örgütü'ne alternatif bir yapı olarak belirmesiyle dikkat çekmektedir (Myers ve Ray, 2019:5). CELAC'ın 2015-2019 vizyonu küçük ve orta ölçekli işletmeleri, altyapı ve ulaşım birimlerini, finansal, sınai, bilimsel ve teknolojik kurumlar yanında uzay, enformasyon ve bilişim teknolojisi alanlarını kapsayacak şekilde endüstriyel ve *high-tech* parkların inşasını; bilim-teknoloji birimlerinin kurulmasını; özel ekonomik bölgeler oluşturulmasını böylece sınai yatırımların ve sınai katma-değer zincirlerinin geliştirilmesini hedeflemektedir (Peters, 2019:3). Ayrıca Çin, Doğu Asya-Latin Amerika İşbirliği Örgütü, Inter-Amerikan Kalkınma Bankası gibi yapılanmalardaki varlığını yoğunlaştırmıştır. Peru, 2018'de iki Çin maden firmasının projelerini onaylamış; Çin'in devlet desteklerini almada başı çeken Arjantin, Ekvator ve Venezüella Çin Kalkınma ve Çin İthalat-İhracat Bankaları'na yeni krediler için başvurmuş; 2017'den beri de Panama, Dominik Cumhuriyeti ve El Salvador Tayvan yerine Çin'i tanıyan diplomatik ilişkiler kurmuştur (Myers ve Ray, 2019:9). 2004 yılında Çin, Amerikan Devletleri Örgütü'ne daimî gözlemci, 2008'de Uluslararası Katılım Bankası'na bağlı üye olarak katılmış; 2009'da Banka, Bank of China ve

Çin Kalkınma Bankası ile bölgedeki çeşitli projelerin finansmanı ve bölgedeki Çin varlığının ABD ve AB'ye alternatif olarak güçlendirilmesi için antlaşmalar imzalamış, Inter-American Development Bank'ta hisse sahibi olmuştur. Çin, Latin Amerika Entegrasyon Örgütü'nde, Latin Amerika Parlamentosu'nda, BM Latin Amerika Ekonomik Komisyonu'nda ve Asya-Pasifik Birliği'nde gözlemci statüsünde yer almakta, ayrıca MERSOCUR, Andean Ulusları Birliği (CAN) ve Karayipler Birliği'nde (Caricom) kalıcı diyaloglar sürdürmekte, Çin-Latin Amerika iş dünyası zirvesi, Çin-Amerika Think Tang Forumu gibi oluşumlarda karşılıklı iş birliği ve diyalog platformları kurmaktadır (Creutzfeldt, 2019:3; Myers ve Ray, 2019:4). Ayrıca And Milletler Topluluğu, Rio Grubu ve Karayipler Topluluğu gibi kurumlarla da diplomatik bağlantılar kurmaya başlamış (Koleski, 2011:15), Pasifik İttifakı, UNASUR ve MERCOSUR ile resmi ve gayri resmi bağlantılar inşa ederek bağlayıcı olmayan uzlaşmalar sağlamıştır (Myers ve Ray, 2019:4). Keza ABD, Kanada ve Meksika arasında 1 Haziran 2020'de oluşturulan ve Kasım 2020'de Asya'nın 15 sınai ülkesine genişletilen mutabakatlarda Kapsayıcı Bölgesel Ekonomik Ortaklığa taraf olan Çin, Trans-Pasifik Ortaklığı İçin Kapsayıcı ve İlerici Antlaşma portföyü için de müzakerelere (Castillo, 2021:52) başlamıştır. İlaveten Çin, Arjantin, Brezilya, Şili, Ekvador, Meksika, Uruguay ve Venezüella'yı stratejik partner; Arjantin, Brezilya, Şili ve Ekvator'u kapsayıcı stratejik partnerler olarak tanımaktadır (Niu, 2015:46; Ellis, 2017:4). Küba ise, "dostane iş birliği ortağı" olarak görülmektedir (Dominguez, 2006:24). Ne var ki tüm bu iş birliği kurum ve forumlarının Batılı alternatiflerine göre yapısal ve tarihsel olarak zayıf olduğu düşünülmelidir. Örneğin oldukça iddialı bir forum olan CELAC'ın başkanı her yıl değişmekte, teknik bir sekreteryası bulunmamakta ve söz konusu yapı, LAK ülkelerinde sürekli değişen dış işleri bakanlarının forumuna dönüşmektedir (Peters, 2019:6).

Çin'in LAK'la özellikle 2000'ler sonrası çok taraflı ilişkiler geliştirme ve kalkınma stratejisinin yol haritaları ise 2008 politika belgesinde; 2014 1+3+6 formülünde (Ellis, 2017:3) ve 2016'da deklare edilen bir diğer politika belgesinde yer almaktadır. 2008 belgesinde "Pekin yönetimi, LAK'a yönelik olarak dört başlık altında topladığı hedefleri sıralamakta, bunları da eşitlik ilkesi çerçevesinde karşılıklı saygı ve güven sağlamak, stratejik ortaklık zeminini genişletmek; iş birliğini artırarak kazan-kazan yaklaşımıyla sonuçlar elde etmek; karşılıklı olarak tarafların güçlü yanlarından faydalananarak ortak gelişmeyi ve karşılıklı değişimi artırmak; bu coğrafya ile ilişkilerde Çin'in birleşmesi ve Tek Çin politik hedefini sürdürmek" (Fornes ve Mendez, 2018:263-264'den aktaran Erman, 2019:8) olarak belirlemektedir. Öte yandan Başkan Xi Jinping'in 2014 yılı bölge ziyaretinde ortaya çıkan 1+3+6 formülünde 1, Çin'in bölgeye ilişkin

girişimlerinin siyasi, askeri ve ekonomik doğal birliğini; 3, bu birliği yerine getirecek ticaret, finans ve yatırım blokunu, 6 ise, iktisadi alanda iş birliği yapılacak altı alanı (enerji, doğal kaynaklar, altyapı inşası, tarım, üretim, bilim ve teknoloji ile enformasyon) işaret etmektedir (Niu, 2015:42; Ellis, 2017:3; Piccone, 2020:2). 2016 politika belgesinde ise Latin Amerika bu kez *Canlılık ve Umut Sahası* olarak tanımlanarak iş birliği konu başlıkları 2008 yılı politika belgesine göre kısmen değiştirilmekte; içerik olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel ve halklar arası iletişim, uluslararası (politik işlerde) uyum, barış-güvenlik ve adli meseleler, kolektif iş birliği ve üç taraflı iş birliği vurgulanmakta; ayrıca bilimsel ve teknolojik inovasyon, uzay çalışmaları, denizcilik, gümrük ve kalite denetimi, eğitim ve insan kaynakları, akademik kurumlar ile düşünce kuruluşları değişim programları, siber güvenlik, sürdürülebilir kalkınma için 2030 gündeminin yürürlüğe konması gibi 2008 yılı politik belgesinde olmayan noktalar yol haritasına ilave edilmektedir (Erman, 2019:9).

Başkan Xi Jinping'in 2013 yılında deklare ettiği Kuşak-Yol Girişimi ise, özellikle Çin-LAK ilişkilerini hedeflemiyor olsa da Çin'in uzun vadedeki küresel kalkınma projesinin bir parçası olmak bakımından önemlidir. Büyük bir kara koridoru olarak İpek Yolu Ekonomik Kuşağı ile 21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu'nu kapsayan ve belirtilen rotalarda kara ve demir yollarının, enerji hatlarının ve limanların inşa edilmesi yanında dijital ekonomi alanında uluslararası işbirliği hedefiyle Dijital İpek Yolu'nun (Malena, 2021) örülmesini kapsayan Girişim, bu suretle Asya, Avrupa ve Asya'yı etkileşime sokmayı amaçlamakta (Inoue ve Stumpo, 2018:16; Montoya, Lemus ve Kaltenecker, 2020:12); altmıştan fazla ülkeyi enerji, taşımacılık, bankacılık, finans ve gayrimenkul sektörlerinde birbirine bağlayacak (İstikbal, 2019:190) trilyon dolarları bulan ekonomik maliyetiyle Çin'in 21. yüzyıl küresel kalkınma hedeflerine projeksiyon tutmaktadır. Çin Kalkınma Bankası ve BRICS ülkelerinin (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika) oluşturduğu Yeni Kalkınma Bankası, Çin İthalat-İhracat Bankası ve benzer kurumlar tarafından finanse edilen proje, böylece Güney-Güney iş birliği temelini de vurgulamış olmaktadır. Nitekim 2018 yılında Şili'de toplanan CELAC forumunda Çin Dış İşleri Bakanı Wang Yi, LAK ülkelerini Girişim'e katılmaya çağırmıştır (Montoya ve diğerleri, 2020:7). Bugüne dek Antigua ve Barbuda, Barbados, Bolivya, Şili, Kosta Rika, Dominika, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, El Salvador, Jamaika, Grenada, Panama, Peru, Surinam, Trinidad ve Tobago, Uruguay ve Venezüella Girişim'e dâhil olmuştur (Peters, 2019:2). Bu suretle Kuşak-Yol Girişimi, yalnızca ekonomik boyutuyla değil aynı zamanda siyasi ayağıyla öne çıkan jeo-stratejik bir hamle olarak görünmektedir (Montoya ve diğerleri, 2020:9). Ne var ki baskı ve zor araçlarına karşı diyalog yoluyla birlikte ve liberal ilkelerle kalkınmayı planlamış olan Marshall

Planı’ndan yetmiş yıl sonra Kuşak-Yol Girişimi boyutlarına bakılmaksızın her bir devlete eşit muameleyi öneren, bu suretle uluslararası güç hiyerarşisini ortadan kaldırmak istemesiyle siyasal elitlere karşı ideolojik meşruiyeti sağlayan bir proje olarak Çin usulü bir modernizasyon projesi olsa da, Çin’in hem Amerikan hegemonyasının kurallarını koyduğu liberal sistem içerisinde hareket etmesi, hem Çinli firmaların gittikleri bölgelerde beklenen kalkınma ve iş olanaklarını yaratamamış olması, hem de mevcut sisteme ideolojik anlamda otoriter bir yanıt olması itibarıyla Amerikan Marshall Planı’nın bir ikamesi olamamıştır (Revell, 2020:24).

Çin ile LAK arasında gelişen iktisadi ve siyasi ilişkilere paralel olarak askeri anlamda da gelişmekte olan ilişkiler mevcuttur. Askerî ilişkilerdeki artış eğilimi 2010 yılında Venezuela, Ekvator, Şili, Meksika, Brezilya, Kolombiya, Peru ve Bolivya ile üst düzey görüşmeler de içeren temaslarda kendini göstermiştir (Ellis, 2011: x; Erman, 2019:11). Çin’in bölgedeki askeri angajmanı kıdemli askeri personelin buluşması, düşük düzeyli askeri operasyonlar, askeri satışlar, orduyla ilgili ticari görüşmeler ve askeri stratejik nitelikleri olan Latin Amerika bölgelerinde Çin ordusunun fiziksel varlığı olarak beş başlık altında toplanabilir (Ellis, 2011:x, Ellis, 2014). Öte yandan Çin Halk Ordusu’nun henüz Latin Amerika’da kalıcı askeri bir varlığı bulunmamasına rağmen Çin’in Latin Amerika’daki askeri girişimlerinin insani faaliyetler, barışı koruma görevleri, askeri (personel) değişimi, silah satışları ve askeri teknoloji transferi alanlarında belirginleşmiş olduğu eklenebilir (Marcella, 2012). Örneğin Çin ordusu personeli, Peru’da yapılan “Barış Meleği-2010” adlı insani yardım tatbikatına katılmış, Venezuela ile “İş birliği 2011,” Kolombiya ile “İş birliği-2012” operasyonları, Şili ile de (2013) kısa süreli müşterek bir deniz tatbikatı gerçekleştirilmiştir (Ellis, 2011: ix, x; Scobell, 2018; 239’dan aktaran Erman, 2019:11). Çin askeri eğitim kurumlarında en az on sekiz Latin Amerika ülkesinin personeli eğitim görmektedir. Özellikle Venezüella ve Brezilya askeri personelinin eğitimiyle ilgili anlaşmalar söz konusudur (Blanchard, 2016:40, 44). Keza Brezilya ve Çin, BM barış operasyonları ile ilgili karşılıklı bilgi akışı, insani yardım, afet desteği, askeri tıp gibi bir dizi alanda iş birliği sözleşmesi imzalamıştır (Blanchard, 2016: 44). Ek olarak Çin, Latin Amerika’ya nicel ve nitel anlamda daha fazla silah satışı yapma ve askeri teçhizat gönderme eğilimdedir. Örneğin Venezüella ve Bolivya’ya geçmişte K-8’ler ihraç eden Çin, bugün daha karmaşık L-15’ler satmaktadır (Ellis, 2017:5). Ayrıca Çin, iyi niyet ve açık kapı göstergesi olarak LAK askeri kurumlarına kamyon ve otobüs hediye etmekte; çeşitli bölgelere sahra hastaneleri kurmakta ve onlara ülke içi karışıklıklarla başa çıkmada öldürücü olmayan malzemeler sunmaktadır (Ellis, 2014:8). Çin askeri firmaları, askeri kamyonlar, radarlar ve uçaklar, Z-9 helikopterleri ve çoklu roket karşılama platformları üretmektedir (Ellis, 2017:5).

Öte yandan Çin, ordu ürün ve teçhizatı üreten Latin Amerikalı firmalarla da -örneğin Brezilya hava aracı üreticisi Embaer gibi- işbirliği içindeyken, uzay alanında da Çin-Brezilya Dünya Araştırma Uydusu (CBERS), Venesat-1, Tupac Katari uydusu gibi projelerde de yer almaktadır (Ellis, 2011:xi). Ne var ki Çin menşeli askeri malzemeler, LAK'ın Rusya gibi diğer askeri ticari partnerlerinin yanında düşük teknoloji ve verimsiz kalmaktadır. Öte yandan 1979'dan beri hiçbir sıcak çatışmaya girmemiş olan Çin Halk Ordusu açısından bu durum moral unsuru ve yenilenme açısından pozitif etkiler yaratır gibi görünse de ordu yapısının otoriter, bürokratik ve merkezi yapısı söz konusu bu avantajı ortadan kaldırmaktadır (Revell, 2020:7-12). Zaten Çin'in bölgedeki askeri stratejine bir bütün olarak bakıldığında aslında bu stratejinin ulusal kalkınmanın ve rejimin devam ettirilmesi hedeflerine odaklandığı, bu suretle iyi niyet inşası, karşılıklı anlayış ve siyasal kaldıraç işlevi görerek Çin'in farklı bölgelerdeki iktisadi büyümesine katkı sağlama esasına dayandığı görülmektedir (Ellis, 2011: iv, xii). Öte yandan 2001-2012 yılları arasında ABD, Latin Amerika Bölge Komutanlığı'nın sorumluluk alanında olan üs ve güçlerin bütçesini artırmıştır (Long, 2016:10). Obama'nın Monroe Doktrini'nin artık var olmadığı yönündeki açıklamasına zıt şekilde ABD'nin LAK'taki askeri varlığının geçmişe göre düşük olmakla birlikte hiç de zayıf olmadığı (Long, 2006:13), Çin'inse bu bölgede askeri olarak anlamlı bir pozisyon tutamayacak kadar gevşek bir strateji izlediği bilinmektedir. Nitekim 2014'te Asya Güvenlik Uyumu'nu canlandırarak, Yeni Asya Güvenlik Kavramı'nı ortaya atan Başkan Xi'nin retoriği itibarıyla Çin, Asya'da "ortak, kapsayıcı ve sürdürülebilir" güvenliğe vurgu yapmakta ve "daha eşit ve demokratik bir uluslararası düzeni" hedefleyerek "birine karşı değil, birlikte güvenlik" anlayışıyla güvenliği askeri ittifaklardan öte iktisadi kalkınma ile özdeş bir proje olarak konumlandırmaktadır (Revell, 2020:29). Bu itibarla Yeni Asya Güvenlik Kavramı, Çin'in LAK'taki askeri faaliyetleriyle de uyum halindedir.

Tüm bunlardan çıkan sonuç Çin'in ekonomik büyümeyi destekleyecek çok-terafli dış politika stratejisinde LAK ayağının Çin'in hegemonik bir tarihsel blok dönüşümüne meydan verecek tehditkâr bir faaliyette olmamasıdır. Kuşkusuz, Latin Amerika ile Çin arasında büyüyen ekonomik ilişkiler yanında Çin'in ABD'yi dışlayan oluşumlar kurması -CELAC gibi- ve Kuşak-Yol Girişimi, Çin'in LAK'taki nüfuzunun artması olgusuyla paralellik göstermektedir. Ayrıca Latin Amerika'da 2000'li yıllar boyunca yükselen sol popülist hükümet başkanlarının - Chavez gibi- Çin'i ABD'ye bir alternatif olarak görmeye başlaması (Manríque ve Alvarez 2014:12) ve Çin'le sıcak diplomatik ilişkiler kurması Washington açısından tehdit algısı yaratmaktadır. Ne var ki Çin'in LAK'a dönük kurumsal ve politik hamlelerinin hegemonik bir güç olma yolunda sağlanacak diplomatik ve siyasi bir güce dönüşmesi henüz mümkün

görünmemektedir. Zira yakınlaşan siyasi-diplomatik ilişkilere rağmen, “alternatif” ve “dünya liderliğine oynayan” bir *dünya görüşü* sunulmuş değildir. Çin’in bölgeye dair ataklarını Tayvan’ı hala tanıyan Orta Amerika ülkelerini kazanarak Tek Çin politikasının işlerliğini sağlamak ve Çin’in “Küresel Bak” stratejisinin (Inoue ve Stumpo, 2018: 51) bir parçası olarak görmek gerekir. Zira Çin, 2049 yılı itibarıyla “güçlü modern sosyalist ülke” haline gelmek istemektedir (Ellis, 2017:2). Bu noktada Çin’in 2000’lerden sonra LAK ile yaşadığı siyasi/kurumsal altın çağı Bill Clinton yönetiminin bölgeyi temsili liberal demokrasi, serbest ticaret ve piyasa ekonomisi sac ayaklarıyla bütünleştirme programına (Piccone, 2020:5) muhalif Güney Konisi ülkelerinin bunu dengeleyecek bir partner arayışı içine girmesi; George W. Bush döneminde ABD’nin önceliği Irak ve El Kaide ile mücadele başlığında Ortadoğu’ya vermesi ve Latin Amerika ilgili sorunları uyuşturucu kaçakçılığı ve yasadışı göçler boyutuna indirgemesi (Santibañes, 2009:18); Obama döneminde Monroe Doktrini’nin ortadan kalktığının açıkça ifade edilmiş olması (Duarte, 2015:13) ve Barack Obama’nın Güneydoğu Asya’da Çin’i karşı-bölgesel ittifaklar ve yumuşak güç denge koalisyonlarıyla bölgesel ve küresel olarak kısıtlamaya çalışması (Ikenberry, 2014:55; Piccone, 2020:5) dönemeçleriyle birlikte düşünmek elzemdir. Nitekim Donald Trump yönetiminin “İlk Önce Amerika” sloganıyla çok-tarafılık yerine ikili ilişkiler stratejine geçmesi, ABD’nin artık kendini liberal düzenden çok ABD çıkarlarının koruyucusu ilan etmesi (Lippert ve Perthes, 2020:35), Monroe doktrininin müdahaleci retoriğine dönerek Venezüella, Bolivya ve Küba ile ilişkileri girmesi (Piccone, 2020:5) gibi durumlara binaen ABD’nin LAK ile ilişkilerini yeniden konsolide eden anlaşmalar yapmış olması (Inoue ve Stumpo, 2018: 13), Çin’in bölgeye dönük politik hamlelerini ABD’nin bölgesel ve küresel politikalarına bağlı kılmaktadır. En nihayetinde Biden’a göre de ABD’nin ulusal güvenliğine tehdit oluşturan şey Çin rekabeti değil, ABD’nin kendi yarıküresinde yeterince liderlik yapmamasıdır (Piccone, 2020:6). Öte yandan LAK’ta sol-popülist liderlerin yerini alan Amerikan yanlısı hükümetler de “sola dönüş” dalgasından politik ve ideolojik olarak faydalanmış olan Çin’in bölgedeki durumunu hassaslaştırmaktadır. Örneğin Brezilya’da iktidara gelen Bolsanoro, neo-muhafazakâr yönleriyle yabancı düşmanlığı gölgesinde anti-Çin söylemi tutturmaktadır. Dolayısıyla Çin’in LAK’taki politik angajmanı Amerikan siyasalarına ve LAK’taki konjonktürel gelişmelere göbekten bağlıdır.

En nihayetinde bölgedeki iktisadi atılımlarıyla politik gelişmeler bir bütün olarak ele alındığında Çin’in, ABD’nin LAK içindeki nüfuzunun az olduğu bölgelerle ilişkilerini yoğunlaştırdığı, bölgedeki ulusal hedeflerini de ABD’yi rahatsız etmeyecek adımlarla gerçekleştirmeye çalıştığı görülmektedir (Urdinez ve diğerleri 2016:11,22). Nitekim Çin’in

bölgeyle ilgili çok-taraflı politikalarının amaçları büyüyen ekonomisinin ve orta sınıflarının ihtiyaç duyduğu enerji, maden ve gıda girdilerinin güvenliğini sağlamak; Tayvan'ın uluslararası arenada resmi olarak tanınmasının önüne geçmek, ABD'nin Güney Asya'daki faaliyetlerine karşı Amerikan etki sahasında en azından sembolik misillemeler yapmak ve Venezüella-Küba gibi dost müttefiklere ideolojik destek sağlamak olarak özetlenebiliyorsa (Piccone, 2020:2), Çin'in LAK'ta ABD için hegemonik alternatif olduğu söylenemez.

4. Çin-Latin Amerika ve Karayipler İlişkilerinde İdeolojik Perspektif

Çin'in yumuşak güç unsurlarını devreye sokarak kamu diplomasisi başlatmasının geçmişi, 1997 Asya Krizi'nde Pekin'in parasını devalüe etmekten kaçınmasına götürülmektedir (Kurlantzic, 2006:2'den aktaran Akçadağ, 2). Bu çerçevede Çin'in küresel stratejisinde kamu diplomasisinin hedefleri "ekonomik gelişimini sürdürebileceği güvenlik ortamının korunmasını sağlamak; Güneydoğu Asya'da deniz üsleri elde ederek Asya deniz yollarında söz sahibi olmak ve Güney Çin Denizi'nin kontrolünü ele geçirmek; bölgenin önemli güçleri Tayvan ve Japonya'nın etkisini azaltmak ve Tayvan'ı izole etmek; Çinli firmaların çevreye verdiği zarara ilişkin uluslararası kamuoyunda oluşan tepkiyi karşılamak; Uygur ve Sincan bölgesindeki insan hakları ihlallerine ilişkin haklı söylem üretmek; otoriter rejimlerle olan yakın ilişkilere dönük tepkileri azaltmak" (Akçadağ, 3-4) ve Çin'in gelişmekte olan, piyasa ekonomisine sahip bir ülke olduğunun kabullenilmesini başarmaktır. Çin, bu hedeflere ulaşmada kültürün ekonomi ve politikadan sonra diplomasisinin üçüncü sütunu olduğunu ifade etmiştir (Pekcan, 2016:215). Buna binaen Çin'in ideolojik meşruiyet ve tanınırlık için kullandığı araçlar kültürel ve eğitsel faaliyetler, kamu diplomasisi, insani yardımlar ve ekonomik etkinlikler ile politik söylem olarak sıralanabilir.

Kültürel faaliyetler boyutunda Çin filmleri -Hidden Dragon gibi-, oyuncularını -Bruce Lee gibi-, müzisyenleri -piyanist Lang Lang gibi-, edebiyatçıları -Gao Xinjian gibi-, Çin kültür festivalleri -Berlin Çin Kültürü haftası gibi- ön plana çıkarılmakta; Çin mutfağı, astrolojisi, tıbbi gibi birimler Çin kültür diplomasisinin ayakları olarak LAK bölgesi dâhil küresel çapta kullanılmakta; sportif -Asya Oyunları ya da Pekin Olimpiyatları gibi-, sosyal-iktisadi -Expo gibi- ya da sanatsal geniş çaplı etkinliklere ev sahipliği yapılmaktadır (Akçadağ, 6-7). Ayrıca Çin Devlet televizyonu ve China International dünya genelinde yayın yapmaktadır. Çin'in kamu ve kültür diplomasisi eliyle ideolojik meşruiyet ve tanınırlık edinme, böylece iç ve dış politika hedeflerini yerine getirme çabalarının en temsil edici örneğini ise 2012 yılında kurulan Çin Kamu Diplomasisi Derneği'nde bulmak mümkündür.

Eğitsel faaliyetlere bakıldığında, Çin dil ve kültürünü teşvik için kurulmuş Çin Eğitim Bakanlığına bağlı ve kâr amacı gütmeyen bir kuruluş olan Konfüçyüs Enstitüleri, Çin'in kamusal ve kültürel diplomasinin en önemli parçası (Niu, 2015:46, Pekcan, 2016:215) olarak nitelenebilir. Çin'deki Konfüçyüs Enstitüsü Merkezi verilerine göre 2019 başlarında dünya geneli itibariyle beş yüz elli dokuz merkez varken, bu merkezlerin kırk üçü, yirmi üç Latin Amerika ülkesine dağılmış durumdadır (Erman, 2019:14). Kendi sınırlarında ise, 1961'de kurulup 1966'da kapatılmakla birlikte 1970'lerin sonunda yeniden açılan Latin Amerika Çalışmaları Enstitüsü (Creutzfeld, 2019:2), Çağdaş Uluslararası İlişkiler Çin Enstitüsü, UNAM Çin-Meksika Çalışmaları ve LAK-Çin Akademik Ağı bulunmaktadır (Peters, 2019:6). Bu birimler vasıtasıyla çok sayıda öğrenci ve uzmanın bölgeler arası değişim faaliyeti gerçekleşmektedir. Bu çerçevede LAK'ta Çin'in bilimsel, sanatsal, edebi, dilsel ve kültürel özelliklerine artmakta olan bir ilgi mevcuttur. (Niu, 2015:46). Ayrıca Çin, Latin Amerika'yı analiz edecek düşünce kuruluşlarına da yatırımlar yapmakta (Dominguéz, 2006:22), "özellikle toplum üzerinde sözü geçen ya da nüfuz sahibi akademisyen, gazeteci, politikacı ve diplomatlar içinden mesleklerinde belirli bir çizgi yakalamış ve/veya gelecek vadeden kişiler vasıtasıyla ilişki kurma işi olarak halklar arası diplomasi" kartını oynamaktadır (Erman, 2019:14). Çin başkanlarının ve yüksek düzey diplomatik temsilcilerinin Latin Amerika'ya 1990'lardan itibaren sayıları giderek artan ziyaretleri de Çin'in çok-terafli politika eliyle yumuşak gücünü kuvvetlendirme çabası olarak okunabilir. Örneğin Başkan Yang Shangkun, Tiananmen Olayları'nda Tayvan'ın iddialarına karşı kamuoyu yaratabilmek için Latin Amerika ziyaretleri gerçekleştirmiştir (Dominguéz, 2006:22). İlaveten, 2016 Ekvator depremi sonrasında Çin'in bölgeye yaptığı afet yardımları da önemlidir (Myers ve Ray, 2019:1). Peru'da faaliyetleri bulunan Çin Milli Ulusal Korporasyonu ya da Arjantin'de faaliyetleri bulunan Çin Exim Bank gibi sayıları giderek artan Çin şirketleri de yerel topluluklara bağışlarda ve yardımlarda bulunmaktadır. Çin'in bölgeye dönük resmi kalkınma ve yardım fonları giderek artmaktadır. Ne var ki bu rakamın bölgeye akan toplam miktarın sadece %7'sini karşıladığı ve ABD'den gelen fonların (%23) çok altında kaldığı da belirtilmelidir (Myers ve Ray, 2019:2). Öte yandan yerel işverenler, vergi mükellefleri ve yatırımcılar olarak faaliyet gösteren Çinli firmaların varlığını da Çin hükümeti açısından bir yumuşak güç unsuru olarak düşünmek gerekir (Ellis, 2017:4). Operasyonlarını yürüttükleri ülkede karar alma süreçlerine baskı yapabilme kapasitelerinin yanında bu şirketler, yerel ve ulusal kamuoyuna nüfuz etmede ve bunu şekillendirmede etkin olarak yer almaktadırlar. Örneğin Çin Alüminyum Şirketi, Peru'da akıllı yönetim modeli ile bir kasaba kurmuş, Huawei yerel futbol takımlarına sponsor olmuş, Çin

Liman Şirketi Kolombiya’da yapılacak otoyol ihalesinde yerel bürokrasiyi kendi isterleri doğrultusunda yönlendirebilmiştir (Ellis, 2017: 4).

Tüm bunları genişletecek şekilde Çin’in LAK bölgesinde ideolojik meşruiyet ve sivil toplum alanında mücadele çerçevesini çizen en kurucu faaliyet olaraksa yıllar yılı geliştirilmiş olan siyasal söylem ve buna dair retorik düşünülmelidir. Nitekim 1950’ler ve 1960’lar boyunca Çin’in ideolojik söylemi, “iç işlerine müdahale etmeme” ve “parti siyaseti gözetmeksizin tüm hükümetlerle ilişki geliştirme” olduğu için Pekin yönetimini yalnızca sol eğilimli LAK hükümetleri değil, 1980’lerde yükselen askeri cuntalar dahi benimseyebilmiştir. Öte yandan 1978’den itibaren Çin’in “sosyalist piyasa ekonomisi” ya da “Çin karakterli sosyalizm” olarak bilinen yaklaşımla geliştirdiği yeni iktisadi politika, kalkınmanın Batı tipi liberal örgütlenme ve kurumlar ağı ile gerçekleşmek zorunda olmadığını; farklı milletlerin, kültürlerin ve tarihsel dönemeçlerin nev-i şahsına münhasır başka kalkınma stratejileri geliştirebileceğini (Bernal-Meza, 2016:34; Lippert ve Perthes, 2020:37-38) cisimleştirmesi bakımından sol ideolojik angajmanın ve Amerikan karşıtlığının güçlü olduğu Latin Amerika ülkelerinde söylemsel bir oydaşma yaratmıştır. Nitekim Latin Amerika’nın otokratik ve merkezi planlama yanlısı hükümetleriyle Çin kalkınmasının politik ve bürokratik alması yan yana geldiğinde Çin, bölgedeki iktisadi ve siyasi faaliyetlerini daha az zorlukla yürütebileceği bir ideolojik hareket alanı kazanmayı başarmıştır. Üstelik kendi “başarı hikâyesini” ABD’nin zayıflığı üzerinden değil Çinlilerin çalışkan ve sebatlı olmaları, parti ile Çin ulusu arasında “aşağılanma yüzyılının” geride kalması hususunda milli bir mutabakatın bulunması (Shiralizade, 2016:57-58; Lippert ve Perthes, 2020:12,20) çerçevesiyle sunmaktadır. 2008 Politika Belgesi’nin hedeflerinin söylemsel altyapısını oluşturan “kazan-kazan” stratejisi ise, 2000 sonrası Çin’in LAK’a yaklaşımının temel hattını oluşturmaktadır. 26 Haziran 2012’de BM LAK Komisyonu’nda Çin temsilcisi Wen Jiabao’nun, “Sonsuza Dek Güvenilir Dost” temasıyla İnka ve Aztek kültürleriyle Çin kültürü arasında paralellikler kurarak gerçekleştirdiği nerdeyse şiirsel konuşma (Creutzfeldt, 2019:4) siyasi ilişkiler, ekonomik kalkınma, gıda güvenliği, insani ve bilimsel değişim programı gibi temel konularda işbirliği önererek bunların destekleneceği fonların ve kredilerin önünü açması bağlamında Çin’in kazan-kazan söyleminin doruk noktalarından biri olarak düşünülebilir. Öte yandan ALBA içinde Çin, ABD’nin tepkisini çekmeyecek bir retorik kullanmaktadır (Ellis, 2017:3). Burada “kazan-kazan,” “yeni tipten güç ilişkileri” ve “diğerlerinin çekirdek milli çıkarlarına saygı” söylemleri ABD’yi karşısına almaksızın onunla rekabetin merkez hattını oluşturmaktadır (Lippert ve Perthes, 2020: 13). Bu çerçevede “hegemonyaya, ittifak ilişkilerine, silah yarışına ve güç ilişkilerine hayır” sloganıyla

“güven inşasına, zorlukları azaltmaya, gelişmekte olan iş birliğine ve karşı-karşıya gelmekten uzak durmaya evet” stratejisi benimsenmiş (Shiralizade, 2016:77), Başkan Hu’nun “uyumlu dünya” söylemi 2005 BM Konseyi’nde yinelenmiştir (Shiralizade, 2016:79). 2014’te Amerikan nüfuzundaki bölgesel kurumsal yapılanmalara bir alternatif olarak ortaya çıkan CELAC’ın “Yeni Platform, Yeni Başlangıç Noktası, Yeni Fırsatlar-Kapsayıcı İş birliği Çerçevesinde Çin-LAK Ortaklığı İçin Müşterek Çaba” temasını taşıması (Myers ve Ray, 2019:6) Çin’in alternatif bir söylem oluşturma perspektifini resmetmektedir. *Barış İçinde Kalkınma* anlayışı da ekonomik öncelik ve politik çizgiyi belirlerken rıza unsurunu belirtmektedir (Erman, 2019: 5). En nihayetinde Batılı hegemonik düzenin formülasyonu olarak Washington Oydaşmasına karşı Pekin Oydaşması, Çin’in kalkınma stratejisinin söylemsel arka planını oluşturmaktadır. Söylemlerin tarihsel ve ideolojik zeminini oluşturmada Konfüçyüs öğretisinin ön plana çıkarılması ise tesadüfi değildir. Bir yandan Çin’in Devrim’den önceki milli kültürü ile barışması, bir yandan gelenek, itaat ve uyumu ön plana koyan Konfüçyüs öğretisinin merkezi bürokratik Çin ile eşgüdümlülük açısından ideolojik bagajından yararlanmak (Shiralizade, 2016:102) bu noktada Çin hükümetlerinin ulusal ve uluslararası düzeydeki ideolojik mücadelesinin kültürel arka planını anlamak açısından önemli görünmektedir. Nitekim bireyciliğe ve çıkar maksimizasyonuna dayanan “Amerikan Rüyası”nın hemen yamacında Konfüçyüsçü kökleriyle “Çin Yüzyılı” kişisel değil toplumsal faydayı öne çıkarmasıyla alternatif söylem idealini güçlendirmektedir.

Tüm bunlara bir arada bakıldığında Çin’in yumuşak güç unsurlarını devreye sokarak ideolojik hegemonya araçlarıyla oynamasındaki amacını, ulusal hedefleri gerçekleştirmede Çin tehdidi algısını yıkmak olarak tespit etmek gerekir (Pekcan, 2015:215). Diğer bir ifadeyle Çin hem küresel hem bölgesel boyutta Amerikan hegemonyasına meydan okumak yerine “oyunun kurallarını” olabildiğince esneterek Gramsciyan tabirle bir *mevzi savaşı* vermekte, bu anlamda da her şeyden önce uluslararası düzen ve istikrara bir tehdit oluşturmadığı imajını çizmektedir.

5. Tartışma ve Sonuç

Paulo Duarte (2015: 5-13), Çin’in LAK’taki varlığına kötümser ve iyimser açılardan bakan görüşlere değindiği makalesinde, Çin’e dönük kuşkulara Çin yatırımlarının LAK’ta endüstriyel gelişimi önlemesi; ihraç edilen ürünlerdeki düşük katma değer ve ulusal düzeyde mamul madde üretim azlığının ticaret ve istihdam açıklarına yol açması; LAK’ın kalkınma alanının düşük-maliyetli Çin mallarıyla Kuzey’in yüksek-teknolojili ürünleri arasında sıkışıp kalmış olması; Çin-LAK arasındaki asimetrik ilişkinin eskinin Kuzey-Güney ticareti ile buradan doğan merkez-çevre ilişkilerini yeniden üretiyor olması; işçi ücretleri, çalışma koşulları ve çevreye

verdiği tahribattan dolayı kötü şöhretli Çin şirketlerinin bölgeye bir bütün olarak zarar vermesi; bölgeye paravan şirketlerle giren Çin mafyasının uyuşturucu kaçakçılığı ve kara para aklama gibi suçların kapsam ve derinliğini artırması, en nihayetinde Çin'in bölge için yeni bir kolonyal güçten başka bir şey olmaması hususlarıyla yer verirken, Çin'e dönük olumlu görüşlere Çin'in LAK için ABD'ye karşı denge sağlayan alternatif bir pazar; küresel toplumda marjinalleşmiş Venezüella, Ekvator, Bolivya ve Arjantin gibi ülkeler için bir sermaye kaynağı ve genel olarak bölgenin kalkınmasını sağlayacak bir kaldıraç olması noktalarıyla değinmektedir. Çin-LAK ilişkilerinin bu çok yönlü boyutu veriyken, büyüyen borçlar, doların küresel piyasada değer kaybetmesi, 2000'li yıllarda yaşanan küresel krizler ve Büyük Ortadoğu Projesi'nden beklenen başarıların elde edilememesi ABD'nin hegemonik gücünün zayıflamakta olduğuna dair birtakım tartışmaları da beraberinde getirmiş, başta kuşkucuların başını çektiği grup ABD'nin Asya-Pasifik'teki faaliyetlerine karşı Çin'in LAK'ta stratejik üstünlük kurma hedefinde olduğunu ileri sürmüştür.

Ne var ki Soğuk Savaş Dönemi'ndeki SSCB-ABD mücadelesine zıt olarak Çin ile ABD arasındaki ilişki ticaretten, yatırıma, kamu ve özel borç alışverişinden ulus aşırı sübvansiyonlara dek çok çeşitli açılardan iş birliğine varan ve her zaman uyum içinde gerçekleşmeye de günün sonunda karşılıklı bağımlılık içeren bir nitelik taşımaktadır (Ellis, 2014:6; Long, 2016:14). Bu gerçeklikten hareketle, ABD'nin LAK siyasetinin temel hatları “demokratik, istikrarlı ve müreffeh ekonomik partnerler; terörizme ve uyuşturucu kaçakçılığına karşı mücadelede dost komşuluk ilişkileri, ortak siyasi ve ekonomik değerler üzerine temellenmiş bir dünyada bir arada yaşama” üzerine oturduğu ölçüde (Ellis, 2014:4) ABD LAK'ın bu yönlerde gelişimine katkıda bulunan bir Çin'in varlığından rahatsız olmayacaktır. Öte yandan mevcut iktisadi hedefleri ve kalkınma planı çerçevesinde Çin için ABD, Latin Amerika'nın tamamından çok daha önemli bir partnerdir (Duarte, 2015). Örneğin Trump yönetiminin Çin kaynaklı emtianın gümrük vergilerini artırmaya yönelik kararı Çin'den aynı nitelikte tedbirlerle karşılık görünce taraflar çözüme müzakereler yoluyla ulaşmaya yönelmiştir (Erman, 2019:4). Kaldı ki Çin'in Amerikan hegemonyasına alternatif olarak görülen kurumları, işleyiş ve politik ilkeler itibarıyla Batılı kurumlara benzemekte, zaten uluslararası arenadaki kapsam ve etki güçleri itibarıyla de oldukça cılız kalmaktadır (Revell, 2020: 26-27). Yine Kuşak ve Yol Girişimi de Batılı uluslararası ekonomi-politiğe aykırı ve meydan okuyan bir proje olmadığı gibi onu koruyan, derinleştiren ve atmosferi biraz daha Çin-dostu haline getiren bir inisiyatiftir (Lippert ve Perthes, 2020: 36). Çin'in LAK'ta 2000'lerden sonra sağladığı “politik başarılarla” gücünü hem bölge ülkelerinin konjonktürel iktisadi-politik yönelimlerinden, hem de ABD'nin gözünü

bu yıllarda dünyanın başka bölgelerine çevirmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Öte yandan Çin'in LAK'taki askeri varlığı ABD ile kıyaslanamayacak kadar cılızdır. En nihayetinde Çin'in nev-i şahsına münhasır kalkınma stratejisinin kamu ve kültür diplomasisi ve politik retorik ile birleştiğinde oluşturduğu ideolojik hattın Pekin'in iç ve dış politika hedeflerine ulaşmakta kullandığı taktikler olduğu söylenebilir.

Uluslararası arenada hegemonik güç olmak iktisadi, siyasi, askeri egemenlik üzerinden *politik toplumda* inşa edilmiş düzeni; ideolojik, kurumsal ve kültürel üstünlükle *sivil toplumda* örülmüş meşruiyet ağını ifade ediyorsa, bu unsurlara bakıldığında Çin'in hegemonik bir liderlik şansının henüz ufukta görünmediği, bununla birlikte 21. yüzyılın yükselen gücü olarak Pekin'in LAK'ta kendi *mevzi savaşını* yürütmekte olduğu sonucuna varılabilir.

Kaynakça

- Akçadağ, E. (??). Yükselen güç Çin'in kamu diplomasisi. <http://www.kamudiplomasisi.org/pdf/cinkamudip.pdf>
- Bernal-Meza R. (2016). China and Latin America relations: the win-win rhetoric. *JCIR Special Issue*, 27-43.
- Blanchard J.M.F. (2016). Political aspects of chinese investment in Latin America. *Revista tempo do mundo rtm*, 2 (2), 35-49.
- Burron N.A. (2014). Counter-hegemony in Latin America? Understanding emerging multipolarity through a Gramscian lens. *Revue Québécoise de droit international*, 33-68.
- Casanova, C., Xia, L. ve Ferreira, R. (2015). *Measuring Latin America's export dependency on China*. (BBVA Research Working Paper, N° 15/26). BBVA. https://www.bbvaresearch.com/wp-content/uploads/2015/08/15-26_Working-Paper_China-and-Latin-America.pdf
- Castillo, M. (2021). *International trade outlook for Latin America and the Caribbean: Pursuing a resilient and sustainable recovery*. (Report Number: LC/PUB.2021/14-P.) The Economic Commission for Latin America. <https://www.cepal.org/en/publications/47536-international-trade-outlook-latin-america-and-caribbean-2021-pursuing-resilient>
- Cox, R. (1981). Social forces, states and world orders: Beyond international relations theory, *Millennium: Journal of International Studies*, 10 (2), 126-155.
- Cox, R. (1983). Gramsci, hegemony and international relations: An essay in method. *Millennium: Journal of International Studies*, 12 (2), 162-175.
- Cox, R. (1987). *Production, power, and world order: social forces in the making of history*. New York: Columbia University Press.
- Cypher, M. ve Wilson, T. (2015). Introduction China and Latin America: Processes and paradoxes. *Latin American Perspectives*, 205 (42), 5-26.
- Çınar, Ö. (2006). Neo-gramşçıyan hegemonya yaklaşımı çerçevesinde güç ve global finans: Pax Britannica'daki büyük dönüşüm. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 2(8), 3-31.
- Creutzfeldt, B. (2019). Overcoming the greatest distance: China in Latin America. *E-International Relations*, 1-5. <https://www.e-ir.info/2019/02/27/overcoming-the-greatest-distance-china-in-latin-america/>
- Ding D., Vittorio, F., Lariau, A. ve Zhou, Y. (2021). *Chinese investment in Latin America: Sectoral complementarity and the impact of China's rebalancing*. IMF Working Paper (Working Paper No: 2021/160). International Monetary Fund. <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2021/06/07/Chinese-Investment-in-Latin-America-Sectoral-Complementarity-and-the-Impact-of-Chinas-50217>
- Dominguez, J. (2006). *China's relations with Latin America: Shared gains, asymmetric hopes*. (Harvard University Working Paper). Harvard University, Inter American Dialogue. <https://wcfia.harvard.edu/publications/chinas-relations-latin-america-shared-gains-asymmetric-hopes>

- Dosch, J. ve Goodman, D. (2012). China and Latin America: Complementarity, competition, and globalisation. *Journal of Current Chinese Affairs*, 41 (1), 3-19.
- Duarte, P. (2015). Latin America's Chinese new friend: Perceptions, impacts and challenges. <https://api.semanticscholar.org/CorpusID:129612137>
- Ellis, E. (2011). *China-Latin America military engagement: Good will, good business, and strategic position*. (Strategic Studies Institute, US Army War College). https://www.jstor.org/stable/resrep11283?seq=1#metadata_info_tab_contents
- Ellis, E. (2014). China's growing relationship with Latin America and the Caribbean in the context of US policy toward the region. *Air&Space Power Journal*, Bahar, 79-93.
- Ellis, E. (2017). *The strategic context of China's advance in Latin America: An update*. (Note d'actualité n°17/24 de l'Observatoire de la Chine, cycle 2017-2018). Asia Centre, Observation. https://asiacentre.eu/wp-content/uploads/2021/12/17-Ellis-Amerique-Latine_180417.pdf
- Ellis, E. (2018, November, 2018). *The future of Latin America and the Caribbean in the context of the rise of China*. <https://www.csis.org/analysis/future-latin-america-and-caribbean-context-rise-china>
- Erman, K. (2019). Çin halk cumhuriyetinin Latin Amerika'da yükselişi: Arka bahçede iş birliği ve nüfuz politikaları. *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 1-26
- Gil, J. M. ve Aguilera, A. (2017). China and Latin America: Strategic partners or competitors? *Revista EAN*, 82,73-90
- Gilpin, R. (1987). *The International Political Economy of International Relations*. New Jersey: Princeton University Press.
- Gramsci, A. (1971). *Selection from the prison notebooks*. London: Lawrence&Wishart.
- Hoffman, J. (1984). *The Gramscian challenge: Coercion and consent in Marxist theory*. Oxford: Blackwell.
- Ikenberry, G. J. (2014). From hegemony to the balance of power: The rise of China and American grand strategy in East Asia. *International Journal of Korean Unification Studies*. 23(2), 41-63.
- İstikbal, D. (2019). Çin'in Latin Amerika yatırımlarına politik ekonomik yaklaşım. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Ekonomi&Siyaset Özel Sayısı*, 181-204.
- Inoue K. ve Stumpo, G. (2018). *Exploring new forms of cooperation between China and Latin America and the Caribbean* (ECLAC Forum Report, LC/TS.2018/6). The Economic Commission for Latin America https://repositorio.cepal.org/bitstream/handle/11362/43214/1/S1701249_en.pdf
- Keohane, R. (1984). *After hegemony*. Princeton: Princeton University Press.
- Koleski, K. (2011). *Background: China in Latin America* (Research Paper). U.S.-China Economic and Security Review Commission. https://www.uscc.gov/sites/default/files/Research/Background_China_in_Latin_America.pdf

- Kurt, S. (2019). Neo-Gramsşiyen perspektiften Çin Halk Cumhuriyeti'nin küresel hegemonya durumuna ilişkin eko-politik bir değerlendirme. *Siyasal-Journal of Political Sciences*, 28(1), 43-72.
- Lippert, B. ve Perthes, V. (Eds.). (2020). *Strategic rivalry between United States and China: causes, trajectories, and implications for Europe* (SWP Research Paper, 4/2020). Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik -SWP- Deutsches Institut für Internationale Politik und Sicherheit. <https://www.swp-berlin.org/10.18449/2020RP04/>
- Long, T. (2016). The United States in Latin America: the overstated decline of a superpower. *The Latin Americanist*, 60 (4), 497-524.
- Malena, J. (2021). The extension of the digital silk road to Latin America: Advantages and potential risks. <https://cdn.cfr.org/sites/default/files/pdf/jorgemalenadsr.pdf>
- Manríque J. L. ve Alvarez, L.F. (2014). Mao's steps in Monroe's backyard: Towards a United States-China hegemonic struggle in Latin America?. *Rev. Bras. Polít. Int.* 57, 9-27.
- Mazza, J. (2016). *Chinese migration to Latin America and the Caribbean* (The Inter-American Dialogue Report) The Dialogue-Leadership for the Americas <https://www.thedialogue.org/wpcontent/uploads/2016/10/Chinese Migration to LAC Mazza-1.pdf>
- Montoya, M., Lemus, D. ve Kaltenecker, E. (2020). The geopolitical factor of belt and road initiative in Latin America: The cases of Brazil and Mexico. *Latin American Journal of Trade Policy* 2(5), 6-21.
- Myers, M. ve Ray, R. (2019). China in Latin America: Major impacts and avenues for constructive engagement. aus perspective. *China Research Center*, 19 (1), 1-16. https://www.chinacenter.net/2020/china_currents/19-1/china-in-latin-america-major-impacts-and-avenues-for-constructive-engagement-a-u-s-perspective/
- Niu, H.(2015). A new era of China-Latin America relations. <http://www.cries.org/wp-content/uploads/2016/02/03-Niu.pdf>
- Okur, M. A. (2015). Gramsci, Cox ve hegemonya: Yerelden küresele, iktidarın sosyolojisi üzerine. *Uluslararası İlişkiler*, 12 (46), 131-151.
- Pekcan, C. (2016, 29-31 Ağustos). Çin'in kültürel diplomasisinin "Çin tehdidi" algısının kırılmasındaki önemi. International Conference on Eurasian Economics, Konferans Bildirisi, Kaposvar-Macaristan, 212-219. <https://www.avekon.org/papers/1658.pdf>
- Peters, E. D. (2019). *China's recent engagement in Latin America and Caribbean: Current conditions and challenges*.(Carter Center Research Paper). The Carter Center. https://www.cartercenter.org/resources/pdfs/news/peace_publications/china/china-engagement-latin-america-and-caribbean.pdf
- Piccone, T. (2020). *China and Latin America: A pragmatic embrace* (Global China Report). Brookings Institute. https://www.brookings.edu/wpcontent/uploads/2020/07/FP_20200720_china_latin_america_piccone_v2.pdf
- Revell, J. (2020). *Is China poised to replace US hegemony? A Neo- Gramscian perspective*. (A Research Project for the Degree of Bachelor of Arts (Honours) in Politics and International Relations). Liverpool: University of Liverpool

- Santibañes de S. (2009) An end to U.S. hegemony? The strategic implications of China's growing presence in Latin America. *Comparative Strategy*, 28(1), 17-36.
- Shiralizade, N. (2016). *Can China replace the USA as a new hegemon?The impact of the energy security in China's hegemonic potential* (Publication No.1012726) (MA Thesis, METU). YÖK, Açık Bilim. <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/680474>
- Urdinez, F., Mauron, F. Schenoni, L. ve Oliveira, A.J. (2016). Chinese economic statecraft and U.S. hegemony in Latin America: An empirical analysis, 2003-2014. *Latin American Politics and Society*, 58(4), 3-30.
- Worth, O. (2015). *Rethinking Hegemony*. London: Palgrave Macmillan.